

»VESELA PESEM ŽALOSTNO SERCE OVEDRÍ – MILA PESEM OHLADÍ NJEGOVE RANE«

MATJAŽ BARBO

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Izyleček: Anton Martin Slomšek (1800–62) velja za enega najpomembnejših osebnosti prve polovice 19. stoletja na Slovenskem. S svojo izrazito narodnobuditeljsko držo zaznamuje slovensko nacionalno identiteto svojega časa, hkrati pa kot muzikalno občutljiv vzgojitelj poudarja pomen glasbe pri oblikovanju posameznikovega in širšega narodnostnega značaja. Referat skuša odgovoriti na vprašanja, kako se poudarjena zunajglasbena funkcija sklada z idejo avtonomno glasbeno lepega, ki se uveljavlja v času, ko je Slomšek živel, kako te ideje vplivajo nanj in v kolikšni meri v njegovih spisih odzvanja estetika prejšnjih stoletij, vse od antičnih in zgodnjekršćanskih piscev.

Ključne besede: Anton Martin Slomšek, slovenska glasba, nacionalna glasbena identiteta, pesmarice

Abstract: Anton Martin Slomšek (1800–1962) is regarded as one of the most outstanding personalities of the first half of the 19th century in the Slovenian lands. With his expressly nationally oriented agenda he characterized the Slovenian national identity of his time, and as a musically sensitive teacher he also emphasized the importance of music in the formation of both an individual and the nation. The paper attempts to find answers to questions of how a pronounced extra-musical function conforms to the notion of the autonomous beauty of music that was gaining ground during Slomšek's lifetime; what the impact of these ideas was on him; and to what extent his writings reflect the aesthetics of past centuries, from ancient and early Christian writers onwards.

Keywords: Anton Martin Slomšek, Slovenian music, national musical identity, song-books

Med najpomembnejšimi osebnostmi prve polovice 19. stoletja na Slovenskem je nedvomno Anton Martin Slomšek (1800–62). S svojo izrazito narodnobuditeljsko držo je na najrazličnejših področjih zaznamoval slovensko nacionalno identiteto svojega časa – tako s svojim družbeno-političnim delom, znotraj katerega je izjemnega pomena predstavitev škofovskega sedeža v Maribor, kot tudi s širokim kulturnim udejstvovanjem: bil je eden od idejnih pobudnikov Mohorjeve družbe, urednik in izdajatelj slovenskih pesmaric, pišec poučno-leposlovnih del, pesnik in morda tudi skladatelj.

F. Kidrič je o Slomšku zapisal, da kot »duhovnik zavzema prvo mesto v slovenski zgodovini po Cirilu in Metodu«. ¹ A. Dolinar pomen svetniškosti njegovega značaja

¹ Cit. po: Jože Pogačnik, Kulturni pomen Slomškovega dela, v: *Škof Anton Martin Slomšek: (1800–1862)*, ur. Stanko Janežič, Maribor, Slomškova založba, 1996, str. 74.

strne: »Če v prvem slovenskem svetniku slovenski narod doseže svojo zrelost v Cerkvi, v svetniku – Slomšku slovenska Cerkev dobi svojo posvetitev.«² Kljub poudarjeni svetniškosti njegove osebnosti Slomšek vendarle ni nek religiozni sanjač, zatopljen le v daljave onstranskosti, temveč izrazito trezen mislec, usmerjen v praktična kulturno-politična, gospodarska, vzgojna, pa tudi filozofska in estetska vprašanja. Prav zaradi širine in bistre jasnosti Slomškove misli so njegovi spisi tudi danes privlačno branje. Z. Simčič jih primerja s »sočnim jabolkom«: »Ob tolikokrat skoraj neužitni žagovini, ki jo moramo premlevati, kakšen ugriz v sočno jabolko je Slomškova beseda!«³

Kot ena ključnih osebnosti svojega časa, ki ne zaznamuje le neke religiozne zavesti, temveč širši kulturni prostor, je s svojo »epohalno kulturološko iniciativo«⁴ v obdobju, ko prav opredelitev nacionalnega značaja poganja kri v žile porajajoči se slovensko ozavešeni glasbeni tvornosti – ta pa razumljivo s seboj ne nosi le skrbi za urejenost glasbenega jezika (še posebej ne najprej), temveč se ponaša s svojo »ne-avtonomno« nacionalno funkcionalno določenostjo –, Slomšek nadvse zanimiv tudi v okviru tematike simpozija, ki se posveča razmerju med avtonomnim in funkcionalnim v glasbi. Še posebej zato, ker zavzema glasba tudi sicer izjemno pomembno mesto v Slomškovem delu.

Slomšek se v svojih spisih in nagovorih ob različnih priložnostih večkrat dotakne glasbe. Pri tem ga vodita ne le pastoralna skrb, ampak tudi čisto osebna glasbena občutljivost, njegov »nadpovprečno razvit čut za glasbo«.⁵ Že v času kaplanovanja pri Novi cerkvi uči učence cerkveno petje. Pozneje kot spiritual celovškega bogoslovja poučuje bogoslovce liturgičnega petja. Leta 1830 si kupi klavir in si najame zanj posebnega učitelja. Kot je posredno razvidno iz njegovega zapiska ob obisku Rake,⁶ je občasno igral tudi na orgle, klavir pa je vsekakor ostal njegov spremljevalec tudi pozneje. Tako F. Kovačič pričuje, da je še kot škof v prijateljski družbi sédal za klavir in prepeval.⁷

Še posebej pomembno je bilo Slomškovo podpiranje petja, ko je postal šolski nadzornik. Poskrbel je celo, da so bili učitelji, katerih učenci so dobro prepevali, denarno nagrajani. Tudi sicer ga je pri njegovih vizitacijah posebej razveseljevalo petje otrok.⁸ Ker se je zavedal, da je eden glavnih problemov pri razširjanju visoke kulture petja, zlasti šolskega, popolno umanjkanje uporabne literature, se je sam lotil njenega izdajanja. Leta 1851 tako objavi v dodatku k *Drobtinicom* zbirko 14 šolskih pesmi, namenjenih vsako-

² France Dolinar, Oče slovenske cerkve, v: *Škof Anton Martin Slomšek: (1800–1862)*, ur. Stanko Janežič, Maribor, Slomškova založba, 1996, str. 105.

³ Zorko Simčič, Slomšek, učenik za vse čase, v: *Škof Anton Martin Slomšek: (1800–1862)*, ur. Stanko Janežič Maribor, Slomškova založba, 1996, str. 114.

⁴ J. Pogačnik, Kulturni pomen Slomškovega dela, str. 74.

⁵ Edo Škulj, Slomšek in glasba, v: *Slomškov simpozij v Rimu*, ur. Drago Klemenčič, Rim, Slovenska bogoslovna akademija v Rimu, 1983, str. 173.

⁶ Nav. delo, str. 175.

⁷ »Ako so bili dobri prijatelji, so se tudi radi vsedli k svojemu glasoviru, in z njimi kako veselo pesem zapeli, kar so še celo kakor škof prve leta večkrat storili.« Cit. po: E. Škulj, Slomšek in glasba, str. 175.

⁸ »Ponekod, kjer je prenočeval, so mu učenci včasih tudi zapeli zvečer podoknico. To ga je vidno razveselilo,« pravi Družovič. Prim.: Hinko Družovič, Anton Martin Slomšek in njegov pomen za razvoj glasbenega življenja, osobito na ozemlju bivšega Spodnjega Štajerskega, *Cerkveni glasbenik* 59 (1936), str. 132.

dnevnemu prepevanju otrok pred poukom in po njem. To strukturo ohrani tudi v znameniti pesmarici *Šola vesela lepega petja za pridno mladino* (1835), le da vsebino nato še z dodatki (s »pesmimi veselih otrok« in »poštenimi zdravičkami«) bistveno razširi. Ob tem je pomemben že prej njegov souredniški prispevek pri izdaji prve slovenske posvetne pesmarice z melodijami, tako imenovane Ahaclove zbirke *Koroshke ino Shtajarske Pesme ...* (1833). Seveda kot duhovnik skrbi tudi za izdajanje cerkvenih pesmi; uredi *Zerkvene pesmi* (1849), ki izidejo kot dodatek k lekcionarju gomilskega župnika M. Stojana (*Sveti evangelji s molitvami ino branjam ...*, 1845), pa *Pobožne pesmi v Drobotnicah* za leto 1850 in *Venec blagoslovnih pesmi* (1861), s katerimi uresničuje del širšega načrta izdajanja slovenske cerkvene pesmarice, ki pa zaradi njegove smrti ostaja žal neizpolnjen.

Slomšek poudarja pomen glasbe pri oblikovanju posameznikovega in širšega narodnostnega značaja. Njegovo ukvarjanje z glasbo ima nedvoumen nacionalni predznak;⁹ usmerjeno je v dvig nacionalne kulture, v skrb za materinščino, ki mu pomeni enega najpomembnejših svetopisemskih »talentov«. Ob razumljivi duhovniški in škofovski pastoralni skrbi za utrjevanje religioznosti med svojimi verniki, ki jo lahko seveda dobra glasba le krepí, se ves predaja »razsvetljskim« prizadevanjem za dvig splošne omike – rasti pismenosti, vsestranske izobraženosti in razgledanosti, zatiranju plehkosti, pijančevanja, ekonomske in socialne zaostalosti.

Idejno je Slomškova pozornost do glasbe prežeta s funkcionalno opredeljenostjo glasbe in z njeno odvisnostjo od zunajglasbenih ciljev, tako v vzgojno-prosvetiteljski rabi kot pri dvigu nacionalne zavesti. Ta »uporabnost« glasbe tudi določa njene estetske normativne koordinate. Zato Slomšek razumljivo vso skrb posveča glasbi, ki more najprepričljiveje ustrezati navedenim zahtevam. Seveda zlasti podpira glasbo, ki je povezana z besedilom, s katerim je mogoče vzgojne in nacionalne cilje najbolj nedvoumno identificirati. Ne glede na to, da mu je bila vokalna glasba tudi značajsko verjetno najbolj blizu, se k njej nedvoumno nagiba tudi iz idejnih razlogov. »Lepo je slišati glasne zvone peti, še lepše veselo orgle žvrgoleti; najlepši pa je človeški glas, s katerim poje in govori, žaluje in se veseli; besede, katero mu je vsegamogočni Stvarnik dal, je najiminenitnejši in največji dar milosti božje.«¹⁰ Ali na drugem mestu: »Slajše reči na svetu ni, kakor je pesem lepa. Milo mati poje, ki ziblje dete svoje; med pesmi dete mehko zaspi. S petjem si otroci kratek čas delajo, kadar veselo procesijo peljajo; ne vejo za revščino tega sveta. Dobre volje si kmetič žvižga in pôje, orač na polju, kosec na travniku; v pesmih ne čuti težavnega dela. Prepeva si rokodel med svojim orodjem in delo mu teče izpod rok gladko kakor vesela pesem iz srca.

Pojoč gredo srčni vojščaki nad sovražnika v boj; v pesmih jim raste srce. Pevce in pevke imenitna gospôda ima, da ji ubirajo zložne pesmi na grla dva, na tri in o štiri, kakor se ji poljubi. V samoti si poje popotnik, da ga ni strah; poje v vózi [ječí] jetnik, bolnik na postelji svoje dolge noči ter si žalosten sirotej kalno srce vedri. V svetih pesmih se molitev pobožnih kristjanov nebesom vali; zdaj v veži božji, zdaj v lepi procesiji pobožnega petja srce kipí. Ni

⁹ Pri tem moramo biti pozorni na njegovo ostro odklanjanje vsakršnih nacionalističnih idej.

¹⁰ Anton Martin Slomšek, Dolžnost svoj jezik spoštovati (*Drobotnice* 1849), v: Anton Martin Slomšek, *Slomškovo berilo. Izmed Slomškovih spisov izbrala Vinko Škafar in Jakob Emeršič*, Celje, Mohorjeva družba, 1991, str. 176.

gostije ne sedmine, ni poštene družine, kjer bi čedne pesmi ne bilo. – In tako je prav; saj tudi ptička poje; kaj bi človek ne pel. Pesmi le tam slišati ni, kjer ni poštenih ljudi.

Ni jih pa tudi na svetu ljudi, ki bi rajši peli kakor Slovenci, in lepšega dara ne vé, kakor jim čedno pesmico dati.«¹¹

V tem kontekstu velja razumeti tudi njegov mestoma izrazito odklonilen odnos do orgel: »Lepa cerkvena reč so orgle, ali skušnja nas uči, da petju ljudi niso prijateljice, zato ker večidel orglarjev petja ne obudi in ne povzdiguje, temveč le duši.«¹² Odreka veljavo celo orgelski barvitosti, ki za spremljanje petja po njegovem mnenju ni pomembna: »Nekateri red pišal za drugo ni, kakor da brezvredni organisti smešne komedije na nju delajo. Toljko naj bo registrov, kolikor jih je za prilagajanje k petju potreba in sicer k večemu 12. Tiste pastirske žvižge, tičjo cvilenje, hobve, gosli, posavna, boben, kukavca in taka nepotrebna ropotija naj gre rakom žvižgat, ne v cerkvi pohujšanje delat.«¹³ Zdi se, kot da se Slomšek radikalno odreka glasbi, ki bi ne bila neposredno s svojo zunajglasbeno funkcijo natančno determinirana, s tem upravičena, posledično pa tudi estetsko relevantna.

Razumljivo je tudi Slomškova umetniška ustvarjalnost vsa vpeta »v okvir njegovega versko-vzgojnega in prosvetno-vzgojnega dela«, kot pravi H. Družović.¹⁴ Komponiranje zato nikakor ne more biti avtonomno kreativno dejanje v lastni genij zarztega (romantičnega) ustvarjalca, temveč vidi svojo nalogo predvsem v prepričljivem uresničevanju ciljev, ki naj jim umetnost služi. Tudi zato verjetno Slomšek ne daje takega pomena vprašanju avtorstva. Za umetnost po njem ni pomemben toliko ustvarjalni zamah, iz katere je rojena, temveč mnogo bolj njen smoter, kolikor ga dosega. V tem smislu je izjemno zgovoren opis ustvarjalnega procesa izpod peresa njegovega sodobnika F. Kovačiča: »Po Manihovem¹⁵ poročilu je Slomšek zložil najmanj deset napevov, v resnici veliko več, toda takih napevov nikdar ni hotel lastiti sebi, katerih ni popolnoma sam zložil. Če mu je prišel na uho kak nov napev, je poklical k sebi Maniha in ga opozoril, kaj naj bi se v napevu spremenilo. Pa sta poskušala: škof je zaigral melodijo na glasovirju, Manih pa je poslušal, potem je zaigral Manih in škof poslušal. Če še ni bila stvar dovolj preizkušena, je škof stopil v kot k peči – radi primerne razdalje – in zapel, Manih pa je pisal note za njim, nato je stopil Manih k peči in zapel, škof pa ga je spremljal po zapisanih notah z glasovirjem. Če se je vse ujemalo, je šel napev v tiskarno. Včasih je od prvotnega napeva ostal samo začetek, včasih kaka vrstica, včasih le rahel spomin. Kakor pesmi je Slomšek tudi napeve pilil in popravljaj, pa je tako pesem in melodijo označil kot 'staro domačo' ali 'narodno'. Tudi blagoslovne pesmi so tako nastale; učitelji in duhovniki so mu od raznih strani poslali pesmi z napevi. Slomšek jih je pregledal, opilil in uredil, Manih pa

¹¹ Anton Martin Slomšek, *Pesmi sladke glas (Drobtinice 1847)*, v: A. M. Slomšek, *Slomškovo berilo*, str. 14.

¹² Anton Martin Slomšek, *Lepo petje, lepo srce (Zgodnja Danica 1849)*, v: A. M. Slomšek, *Slomškovo berilo*, str. 207.

¹³ H. Družović, *Anton Martin Slomšek in njegov pomen...*, str. 133–134.

¹⁴ Nav. delo, str. 136.

¹⁵ Peregrin Manich je bil učitelj, organist in regens chori, doma s Češke, ki je prišel 1847 v Št. Andraž, nato pa s Slomškom v Maribor. Bil je tudi pevovodja mariborske čitalnice. Slomšek ga je kot glasbenika zelo cenil.

še glasbeno spopolnil in šle so v tisk.«¹⁶ Slomšek je torej očitno najrazličnejše napeve skupaj z besedili brez zadržkov obdeloval, popravljaj, po potrebi tudi prevajal, da bi tako dosegel prepričljiv izraz, kar je pomenilo seveda: da se je glasba najustrezneje ujela s svojo funkcijo. Številne predelave različnih pesmi, ki so se nam v povsem drugih inačicah ohranile, so dobile po Slomškovem posegu tudi radikalno drugačno podobo. Tak poseg je lahko tudi samo v osnovnih potezah spominjal na izvirnik. Nedvomno pa je bil Slomškov prispevek pri tem odločilen. Težko celo dvomimo, da v določenih primerih ne gre tudi za povsem samostojne Slomškove stvaritve.¹⁷ Nenazadnje to izrecno trdi celo njegov najbližji glasbeni sodelavec, Peregrin Manich, *regens chori* že na koru cerkve v Št. Andražu in potem v Slomškovem Mariboru. Vendarle pa je bilo vprašanje avtorstva pri tem v ozadju in za Slomška nepomembno. To je morda tudi eden od razlogov, da se na svoje skladbe ne podpisuje.

Vendarle je Slomšek pri svojem delu zelo skrben, natančen in premišljeno izbrusi vsako podrobnost. Tudi zato je morda tako kritičen do obrtniško slabih izdelkov: »So šolniki, ki pesmi zlagajo, kakor bi otrobe vezal; imajo pesmi brez števila, pa tudi brez solí. Tuje pesmi predelajo, jim druge napeve oblečejo, in táko zmešnjavo naredé, da fara s svojo sosedo popevati več ne more.«¹⁸ Prav tako graja svetne godce, ki ne znajo upoštevati zvrstnih meril in v cerkvah »godejo posvetno, de bi si mislil biti v kakem gledališi ne pa v božjej hiši.«¹⁹ Obenem smeši tudi nerodne pesnike, ki zlagajo neumnosti kot tisti, ki je »zaokročil: Sveta Trojica, prosi Boga za nas! Drugi se je v taki pesmi farnom za dobro bernjo pri sveti maša zahvalil itd.«²⁰

Odnos Slomška do umetnosti, ki naj služi zunajumetnostnim ciljem, se vidi tudi v njegovem literarnem ustvarjanju. Dober zgled sta Blaže in Nežica, ki sta deležna kritike kot neplastična lika, ki se ne razvijata, ne doživita psihološke spremembe, nista poglobljeno portretirana individuuma z jasno izdelanimi značajskimi potezami. Nasprotno se zdita le personificirani ideji. Neindividualiziran značaj likov je tako izrazit, da ne moremo drugače, kot da verjamemo, da se v tem kaže prav Slomškov temeljni ustvarjalni namen. Očitno je namreč, da je v ospredju njegovega zanimanja izrisanje nekakšnih »alegoričnih« likov, ki jim smisel daje ideja, položena vanje – vse ostalo je v primerjavi s tem drugotnega značaja. Poleg dvigovanja nacionalne zavesti in kulturno-prosvetiteljske drže, h katerima stremi njegova ustvarjalnost, je eden glavnih Slomškovih ciljev predvsem izrisanje platonsko razumljenega sveta idej, ki mu pomaga pri razgrinjanju bistvenih nраво-vzgojnih načel. Izbrušenje podobe tega idejnega sveta je ob širjenju intelektualnega obzorja bralcev, nacionalnem ozaveščenju s slovensko literaturo ter nenazadnje žlahtnem razveseljevanju tako tudi temeljno Slomškovo ustvarjalno vodilo.

Ob ustanovitvi *Društva za izdajanje in razširjanje dobrih bukev*, kot se tedaj opredeljuje *Društvo svetega Mohorja*, je v oklicu, ki ga je Slomšek sestavil z nekaj koroškimi

¹⁶ E. Škulj, Slomšek in glasba, str. 176–177.

¹⁷ V literaturi je najti sicer tudi izrazito skepso do Slomškovega lastnega avtorskega kompozicijskega prispevka. Prim. E. Škulj, Slomšek in glasba.

¹⁸ A. M. Slomšek, Lepo petje, lepo srce, str. 207.

¹⁹ Fran Kimovec, Škof Slomšek in cerkvena glasba, *Cerkveni glasbenik* 49 (1926), str. 27.

²⁰ Ib.

intelektualci 27. julija 1851, zapisal, da želi društvo »na svetlo dajati in razširjati dobre knjige, ki um, srce in voljo ljudi razsvetliti in požlahtniti in se zraven tudi dober kup razprodajati zamorejo.«²¹ Lahko bi rekli, da »razsvetlitev« in »požlahtnitev« stojita torej ne le v temelju Slomškovega literarnega udejstvovanja, temveč tudi sicer vsega njegovega kulturnega dela, nenazadnje tudi ukvarjanja z glasbo.

V *Nagovoru*, s katerim uvaja svojo *Šola veselo lepega petja za pridno šolsko mladino*, namenja zbirko pesmi učiteljem in učencem z zgovornim poudarkom: »Nate jih torej čednih pesmic lično zbërko za šolo in za domá. Radi se jih učite, pa še rajši popevajte jih, si polepšati svoje življenje, si poslajšati svoje veselje, pa tudi polajšati svoje terpenje. Vesela pesem žalostno srce ovedrí – mila pesem ohladí njegove rane. Lepa pesem je božji dar.«²² Če so razvedritev, tolažba, razsvetlitev, polepšanje ... temeljni cilji, h katerim Slomšek stremi, jih je mogoče najprepričljiveje doseči prek glasbe, ki zmore neposreden vstop v človeško notranjost, v njegovo srce. Ideja, zaradi katere je razumljivo Slomškova poudarjena skrb za glasbo ne glede na njegov nedvomen glasbeni talent,²³ več kot razumljiva, je povsem platonističnega značaja in je imela že pri zgodnjekrščanskih piscih izjemno veliko zagovornikov. Odprtost duše za glasbo izvrstno označi Boetij: »Disciplina nima bolj odprte poti v dušo kot skozi uho; ko ritmi in modusi dospejo v dušo po tej poti, je jasno, da jo napadejo in povzročijo, da se prilagodi njihovi naravi. [...] Iz vsega tega je jasno in zanesljivo, da je glasba tako zelo del naše narave, da ne moremo brez nje, tudi če bi to želeli.«²⁴ Še izraziteje bi s Slomškovimi mislimi lahko povezali ideje Janeza Zlatoustega, ki piše o pomenu glasbe za liturgijo in za splošno vzgojo ljudi – torej za obe osrednji področji, ki se jim je posvečal Slomšek: »Ko je Bog videl, da je večina ljudi brezbriznih, da prihajajo z nejevoljo k branju božje besede in da jim je trud za to odveč, je za to, da bi bil njihov trud bolj prijeten in da bi olajšal njegovo dolgočasnost, preroškim besedam dodal melodijo, da bi tako očarani z modulacijo petja vsi lahko z večjo gorečnostjo povzdignili svete himne k njemu. Kajti nič ne povzdigne tako duha, mu da kril in ga osvobodi iz srca, odreši telesne ječe, gani z ljubeznijo modrosti ter ga pripravi do zaničevanja vsega, kar se nanaša na to življenje, kot modulirana melodija ter iz števil sestavljen božanski spev. [...] Kot se svinje skupaj valjajo v blatu in se muhe zbirajo, tako tudi hudi duhovi pridejo tja, kjer vlada razuzdana pesem.«²⁵

²¹ J. Pogačnik, Kulturni pomen Slomškovega dela, str. 82.

²² Anton Martin Slomšek, *Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino*, Celovec 1853, faksimile: Prevalje, Kulturno društvo Mohorjan, 2004, III.

²³ Zanimiva v tej zvezi je grafološka analiza Slomškove pisave, za katero A. Trstenjak zapiše, da »[...] poje. Ne rečem, da je podobna kar Beethovnovi pisavi. Je pa muzika v njej. Ne mislim, da bi moral imeti vsak muzikaličen človek pisavo kakor Beethoven, še manj pa, da je bil Slomšek enako muzikalno nadarjen; hočem samo povedati, da ima njegova pisava nekaj dominantnih potez, ki govorijo za muzikalno čud: močan ritem, poudarjena dinamika, neposrednost, živa fantazija, sozvočje z naravo ipd.« Anton Trstenjak, Slomškova osebnost. Grafološko karakterološka osvetlitev, v: *Slomškov simpozij v Rimu*, ur. Drago Klemenčič, Rim, Slovenska bogoslovna akademija v Rimu, 1983, str. 23.

²⁴ Cit. po: Boethius, Fundamentals of Music, v: *Source Readings in Music History*, ur. Oliver Strunk, New York in London, W. W. Norton & Co., rev. ed. 1998, str. 137–143.

²⁵ Cit. po: St. John Chrysostom, Exposition of Psalm 41, v: *Source Readings in Music History*, str. 123–126.

Pri Slomšku lahko srečamo vrsto vzporednih idej: »Petje ima čudno moč za dobro, pa tudi v hudo, kakor ga obrneš.«²⁶ Podobna je misel: »Petje ima življenje lepšati, požlahtniti vse naše dejanje in nehanje. [...] Posvetne, poštene pesmi so življenja sol, da se ne pokvari. Popevajo naj se pozemeljske reči in časne prigodbe, ali duh naj se povzdigne nad minljivost in naj svojega namena ne pozabi.«²⁷ Ali na drugem mestu: »Pošteno petje mora biti dobre volje zabela in kratkočasja vino.«²⁸ V tej zvezi je zanimivo, kako Slomšek poudarja, da lahko glasba vodi tudi k slabemu: »Je hudirska pesem marsejeza nekdanje Francoze podivjala, jih na prekucije in v morije gnala kakor polhe hudi duh, je pa tudi sveto petje obdivjano ljudstvo tažilo [toložilo].«²⁹

»Taka izvrstno zložena pesem je vernim, prostim poslušateljem globoko v srce segla in povzdignila dušo visoko nad to revno zemljo v sveto nebo, če je bila prava.«³⁰

V skladu s pitagorejsko-platonsko tradicijo je tudi Slomškova ideja, da »strune« naše duše odzvanjajo v sozvočju z glasbo, zato naj bi pesmi »budile strune serčne pobožnosti.«³¹

Eden najbolj izrazitih Slomškovih osebnih izpovedi o učinku glasbe je njegova pripoved o romanju v Mariazell, objavljena v *Drobtinica* leta 1863: »Kedar sim svoje dni v M^{ia} Celji [Mariazell] bil lih o Marijinem rojstvu, sim vidil trume pobožnih romarjev iz vsih krajev Avstrijskih deržav, in sim slišal milo petje v mnogoterih jezikih Bogu in Mariji v hvalo in čast, mi je to lepo petje toliko v sercu milo djalo, de sim se veselja razjokal in tudi peti začel.«³² Zdi se, kot da v Slomškovem doživetju petja romarjev neposredno odzvanjajo Avguštinove besede o solzah ob petju pri liturgiji: »A kadar se spomnim svojih solza, ki sem jih prelival ob spevih tvoje cerkve v prvih časih svoje vrnitve k veri, ali če pomislim, da tudi danes ni predvsem petje, kar me osvaja, ampak vsebina, če se poje z jasnim glasom in s kar najbolj prikladno modulacijo. [...]«³³

Obenem je mogoče Slomškov odnos do glasbe primerjati tudi z njemu sočasnimi stališči. Neposredno se tako navezuje na ideje, ki jih izreka heidelberški sodobnik A. F. J. Thibaut: »Nepokvarjeni ljudje imajo čut za glasbo, če naravno in zdravo ustreza čistemu človekovemu občutku; in z ničemer ni mogoče bolj učinkovati na ljudi kot prek oplemenitene glasbe. Pustimo torej, da se celotno občestvo lahko nauči petja preprostih koralov, višje duhovne skladbe prinašajo izbrušeni pevci, s čimer tako rekoč postanejo v cerkvi vidni angeli, občestvo v pobožnosti zasliši nekaj, kar samo, zaradi množičnosti in šibkosti ne more ustvariti.«³⁴ Slomšek podobno želi, da bi ob duhovnih pesmih »vsa verna

²⁶ A. M. Slomšek, *Lepo petje, lepo srce*, str. 206.

²⁷ Nav. delo, str. 208.

²⁸ Nav. delo, str. 209.

²⁹ Nav. delo, str. 207–208.

³⁰ Nav. delo, str. 210.

³¹ Cit. po: F. Kimovec, *Škof Slomšek in cerkvena glasba*, str. 25.

³² Nav. delo, str. 26.

³³ Cit. po: Avrelij Avguštin, *Izpovedi X/33*.

³⁴ Cit. po: *Musik – zur Sprache gebracht: Musikästhetische Texte aus drei Jahrhunderten*, ur. Carl Dahlhaus in Michael Zimmermann, Kassel [...], Bärenreiter, 1984, str. 215–220.

občina plavala v enem duhovskem veselji ter pela in pila iz živega vira svete nebeške čute pobožnega, večniga življenja».³⁵

Četudi je jasno, da Slomšek razmišlja o glasbi kot umetnosti, vpeti v koordinate širše funkcionalne opredelitve, ta funkcionalnost vendarle ni toga in statična, temveč široka in dinamična. Ne le, da je pri njem »mesta tudi za posvetne sestavine«, kot opozarja J. Pogačnik,³⁶ temveč se zdi, da umetnost dosega svoj tudi zunaj-umetnostni cilj, ko postaja čista kot umetnost; ko se bliža idealom »lepega«, »dobrega«, »resničnega«, oziroma »veselosti«, »milosti«, »dobre volje«, »zlahtnosti« itn., kot to opredeljuje sam Slomšek. V tej zvezi postaja razumljivo tudi njegovo navdušenje nad vsako glasbo »s soljo« – ne glede na njeno duhovno ali posvetno vsebino.

Iskanje vedrega, zlahtnega, veselega, milega, lepega, se v temelju sklada tudi s Slomškovimi teološkimi načeli, ki se jim upira toga janzenistična strogost, namesto katere iz njegovih pridig, pastirskih pisem in drugih zapisov veje topel, odprt, veder človeški odnos.

Funkcija umetnosti torej po Slomšku ne more biti neko realistično slikanje sveta, prav tako ne pobeg v romantično sanjarjenje, temveč razvedritev in požlahtnitev ljudi, versko-vzgojna okrepitev, nacionalna ozavščenost in trezna intelektualna razgledanost. To so načela, ki tudi sicer vodijo njegovo delovanje na vseh področjih – tako njegovo pastoralno delo v funkciji duhovnika in škofa, njegova vzgojna prizadevanja v vlogi učitelja in šolskega nadzornika, njegovo organizacijsko skrb, ko z Mohorjevo družbo širi bralno kulturo in dviguje splošno kulturno-civilizacijsko raven slovenskega bralstva, kot tudi nenazadnje njegovo umetniško ustvarjalnost, kadar se ukvarja z literaturo ali glasbo. Temeljno vodilo je iskanje Lepega, ki pa ima pri Slomšku razumljivo ostro začrtane transcendence konture.

Če samopozabna kontemplativna utopitev zaznamuje recepcijo glasbe, ki jo imamo za avtonomno ne glede na njen namen, na njeno funkcijo (zato lahko govorimo tudi o »lepi« plesni ali liturgični glasbi, pri katerih pri njenem doživljanju popolnoma pozabimo na funkcionalni kontekst, iz katerega je nastala), in je obratno lahko popolnoma avtonomno zasnovana glasba v trenutku njene recepcije ostro funkcionalno opredeljena (kot neka visoka umetniška glasba, ki je zlo-rabljena za zvočno opremo reklame ali filma), se zdi jasno, da je (ne-)avtonomnost fenomenološko skrita nekje sredi med (po)ustvarjalnim aktom in recepcijo. Poleg tega, da lahko nek zunajglasbeni namen ne ovira, temveč celo okrepi estetski užitek (zlasti znotraj Kantove »umetniške sodbe«, ki se zaveda kontekstualne vpetosti glasbe), ki ga načeloma povezujemo z estetsko neodvisno glasbo, lahko obratno tudi rečemo, da samopozabni estetski užitek ni v navzkrižju z dosego nekih zunajglasbenih ciljev (denimo nacionalne ozaveščenosti). Navidezni paradoks, ki se zdi, da izničuje pomen polarizacije avtonomno-funkcionalno, je po svoje pomirljivo razrešen prav pri Slomšku. Slomšek, ki ga pri ukvarjanju z glasbo vodijo (tudi) zunajglasbeni cilji, je pravzaprav ves usmerjen v iskanje Lepega. Razumljivo pa je to Lepo pri njem dostopno le v nekih metafizičnih daljah.

³⁵ Cit. po: F. Kimovec, Škof Slomšek in cerkvena glasba, str. 25.

³⁶ »Njegovo slovstveno, šolsko in organizacijsko delo je bilo zato funkcionalno obremenjeno, vendar je bilo v tej obremenitvi mesta tudi za posvetne sestavine.« J. Pogačnik, Kulturni pomen Slomškovega dela, str. 85.

“A MERRY SONG CHEERS UP A SAD HEART – A TENDER SONG
SOOTHES ITS WOUNDS”

Summary

Anton Martin Slomšek (1800–1962) is regarded as one of the most outstanding personalities of the first half of the 19th century in the Slovenian lands. With his expressly nationally oriented agenda he characterized the Slovenian national identity of his time, and as a musically sensitive teacher he also emphasized the importance of music in the formation of both an individual and the nation. The paper attempts to find answers to questions of how a pronounced extra-musical function conforms to the notion of the autonomous beauty of music that was gaining ground during Slomšek’s lifetime; what the impact of these ideas was on him; and to what extent his writings reflect the aesthetics of past centuries, from ancient and early Christian writers onwards.

Slomšek was one of the founders of the publishing house Mohorjeva družba, an editor and publisher of Slovene books of songs, a writer of instructive and belletristic literature, a poet and even perhaps a composer. In his writings, Slomšek often refers to music – a fact that seems to be closely connected with his personal musical sensitivity. Moreover, his attitude to music also reveals an unquestionable national character. The attention that he focuses on music therefore acquires the functions of linking music with extra-musical goals, serving educational aims and raising national consciousness. Conversely, this also defines its aesthetic co-ordinates. For this reason, Slomšek particularly favours vocal music. In 1851 he published a collection of 14 school songs that were to be sung each day before and after school. This structure is retained also in his famous songbook *Šola vesela lepega petja za pridno mladino* (1835), which includes additional songs. Also important is his editorial contribution, with others, to the first Slovenian songbook to contain melodies, the so-called Ahacel collection *Koroshke ino Shtajarske Pesme ...* (1833). Of course, Slomšek, as a priest, also devoted effort to editing church songs, as in *Zerkvene pesmi* (1849), *Pobožne pesmi* (1850), and *Venec blagoslovnih pesmi* (1861); the last collection belongs to a broader project to edit a Slovenian hymnal, sadly left incomplete at Slomšek’s death.